

marife


dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 22 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2022

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda Bulunan Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre İncelenmesi

An Investigation of Cognitive Gains Found in Secondary Education Religious Culture and Moral Education Curriculums According to the Revised Bloom Taxonomy

Hüseyin Kasım Koca 

Dr., Millî Eğitim Bakanlığı

PhD, Ministry of National Education

Sivas / Türkiye

huseyinkkoca@hotmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-6732-7871>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliş Tarihi: 16.02.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 26.04.2022

Published / Yayın Tarihi: 30.06.2022

DOI: 10.33420/marife.1073909

Cite as / Atıf: Koca, Hüseyin Kasım. "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'nda Bulunan Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre İncelenmesi". *Marife* 22/1 (2022): 293-313. <https://doi.org/10.33420/marife.1073909>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.



Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

e-ISSN: 2630-5550



www.marife.org

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda Bulunan Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre İncelenmesi

Özet

Bilim ve teknolojide yaşanan gelişmeler, insanın ve toplumun değişen ihtiyaçları, dünyadaki eğitim yaklaşımlarında yaşanan yenilikler gibi nedenler öğretim programlarının sürekli olarak güncellenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu amaçla Millî Eğitim Bakanlığı en son 2010 yılında yenilenen Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'nı 2018 yılı içerisinde güncellemiştir. Oluşturulan programla 2010 yılındaki programda da bahsedilen öğrencilerin bilgiyi üreten, ürettiği bilgiyi hayatında işlevsel olarak kullanabilen, karşılaştığı problemleri çözebilen, eleştirel düşünebilen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan nitelikler kazanması hedeflenmektedir. Ayrıca bu programla Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin salt bilgi aktaran bir ders olmaktan çıkarılıp değer ve beceri kazandırmayı sağlayan, bireysel farklılıkları dikkate alan, sade ve anlaşılır bir ders haline getirilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. Beceri temelli öğrenme, çoklu zekâ ve öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımların dikkate alınarak hazırlandığı Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda temel becerilerin ön planda tutulduğu, öğrenme sürecine öğrencinin aktif katılım sağlayarak araştırma yapabileceği, keşfedebileceği, çözüm ve yaklaşımlarını paylaşım tartışabileceği ortamların sağlanmasının önemi vurgulanmıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri Millî Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilen milli, manevi, ahlaki, insani ve kültürel değerlere sahip nesillerin yetiştirilebilmesi için önemli bir imkân sunmaktadır. Bu bağlamda bu derslerin öğretim programlarının eğitimde yaşanan gelişmeler doğrultusunda sürekli güncellenmesi ve çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir donanıma sahip olabilmesi yetişen nesillerin istedik bilgi, beceri, tutum ve davranışlar kazanması noktasında oldukça önemlidir. Yenilenmiş Bloom Taksonomisi de öğretim programlarının niteliğinin artırılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2018-2019 eğitim öğretim yılında hazırlanarak uygulamaya konulan Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda bulunan bilişsel kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla öğretim programında belirtilen kazanımlar öğrenme alanlarına göre sınıflandırılmış, ardından bilişsel kazanımlar bilgi ve bilişsel süreç boyutlarına göre analiz edilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri arasında bulunan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde araştırılacak konu hakkında yazılı bilgi kaynaklarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu süreç; verilerin ulaştırılması, verilerin orijinalliğinin kontrol edilmesi, anlaşılması, analizi ve araştırmanın amacına uygun olarak değerlendirilmesi olmak üzere beş aşamada gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda konu kapsamında olan kitap, tez, bilimsel makale ve sempozyum bildirimleri amaca uygun olarak taranarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda bulunan kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre değerlendirilmesine zemin oluşturmuştur. Programda toplam 89 kazanım bulunmaktadır. Çalışmanın örneklemini, programda bulunan ve bilişsel alana ait olan 79 kazanım oluşturmaktadır. Öğretim programındaki bilişsel kazanımların bilişsel süreç boyutundaki genel dağılımlarında anlama ve değerlendirme basamaklarındaki yoğunluk dikkat çekmektedir. Kazanımların tümünün %39,24'ü anlama basamağında bulunurken %34,17'si değerlendirme basamağında yer almaktadır. Yaklaşık her dört kazanımdan üçünün bu basamaklarda bulunması tam öğrenmenin gerçekleşmesi için kazanımların her basamakta dengeli olarak dağılması gerekliliğiyle ters düşmektedir. Kazanımların %8,86'sı hatırlama basamağında yer alırken %17,72'si çözümleme basamağında bulunmaktadır. Öğrencilerin öğrendiği bilgilerden hareketle hayatta karşılaştığı problemleri çözülebilen kazanımı elde ettiği uygulama basamağı ile öğrenilen bilgilerden yola çıkılarak yeni bilgilerin ortaya konulmasının amaçlandığı yaratma basamağında hiçbir kazanımın bulunmaması programın önemli bir eksiğidir. Bu durum öğretim programında belirtilen; öğrencilerin bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen ve bu sayede problem çözebilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan nitelikler kazanması hedefiyle çelişmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Öğretim Programı, Yenilenmiş Bloom Taksonomisi, Bilişsel Kazanımlar.

An Investigation of Cognitive Gains Found in Secondary Education Religious Culture and Moral Education Curriculums According to the Revised Bloom Taxonomy

Summary

Reasons such as developments in science and technology, changing needs of people and society, and innovations in educational approaches in the world reveal the need for continuous updating of curricula. For this purpose, the Secondary Education Religious Culture and Moral Education Curriculum, which was last renewed by the Ministry of National Education in 2010, was renewed in 2018. The created program is aimed to train students who produce and use information. In addition, it is stated that this program aims to make the Religious Culture and Moral Knowledge course a simple and understandable course that takes into account individual differences and gives value and skills, rather than a course that only conveys information. The Secondary Education Religious Culture and Moral Education Curriculum, which was prepared by considering approaches such as skill-based learning, multiple intelligences, and student-centered learning, is aimed to provide environments in which students' basic skills are prioritized. Religious Culture and Moral Knowledge courses provide an important opportunity to raise generations with national, moral, humanitarian, and cultural values specified in the Basic Law of National Education. In this context, it is very important to constantly update the curricula of these courses in parallel with the developments in education and to have the equipment to meet the needs of the era in terms of gaining the desired knowledge, skills, attitudes, and skills. In this respect, the Revised Bloom's Taxonomy also has a significant impact on improving the quality of the curriculum. The research is aimed to examine the cognitive acquisitions in the Secondary Education Religious Culture and Moral Knowledge Curriculum, which was prepared and implemented by the Ministry of National Education in the 2018-2019 academic year, according to the Revised Bloom Taxonomy. For this purpose, the gains specified in the program were classified according to the learning areas, and then the cognitive gains were analyzed according to the dimensions of knowledge and cognitive process. The research sample consists of 79 acquisitions in the program belonging to the cognitive domain. In the research, the document analysis method, one of the qualitative research methods was used. In the general distribution of the cognitive gains in the program in the cognitive process dimension, the intensity in the steps of understanding and evaluation draws attention. While 39.24% of all gains are at the level of understanding, 34.17% of them are at the level of evaluation. The fact that approximately three of every four acquisitions are at these stages contradicts the necessity of a balanced distribution of the acquisitions at each stage for full learning to take place. While 8.86% of the gains are in the remembering step, 17.72% are in the decoding step. The lack of achievement in the application step and the intended creation step, in which students achieve the success of solving the problems they encounter in life based on the information they have learned, is an important deficiency of the program. It is against the goal of gaining qualifications that produce the knowledge specified in the program, use it functionally in life and thus solve problems, think critically, and contribute to society and culture. In this study, the document analysis method, one of the qualitative research methods was used. This method is aimed to examine the written sources of information about the subject to be researched. This process, accessing the data, checking the originality of the data, understanding, analyzing, and evaluating following the purpose of the research are carried out in five stages. In this direction, books, theses, scientific articles, and symposium papers within the scope of the subject were scanned and analyzed per the purpose. The data obtained form the basis for the evaluation of the gains in the Religious Culture and Moral Knowledge Curriculum, which has been implemented since the 2018-2019 academic year, according to the Revised Bloom Taxonomy.

Keywords: Religious Education, Religious Culture and Moral Knowledge, Curriculum, Revised Bloom's Taxonomy, Cognitive Acquisitions

Giriş

Bireyin zihinsel, bedensel ve duygusal yönden planlı bir şekilde geliştirilmesi¹ olarak tanımlanan eğitimin yetişen nesillere ihtiyacı olan bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmayı² amaçlayan yönü de bulunmaktadır. Bu anlamda eğitim;

¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 2.

² Mark E. Mendenhall vd., *Global Management* (Oxford: UK: Blackwell Pub, 1995), 92.

doğaya, insana, kültüre ve topluma yönelik öğretim, tecrübe aktarımı ve eğitsel etkinlikleri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.³ Eğitimin temel özellikleri arasında bireye kazandırılması öngörülen hedeflerin önceden belirlenmesi ve bunun bir süreç⁴ ve program dahilinde gerçekleşmesi de bulunmaktadır.

Eğitimde kazandırılması hedeflenen amaçları, bunları gerçekleştirecek konuları içeren ve nelerin, nasıl ve niçin yer alacağını belirlediği ve eğitimciye bu işte yol gösteren kılavuza öğretim programı denir.⁵ Bu anlamda öğretim programı, eğitim süreciyle öğrencilerden hangi yönde değişim beklendiğinin açıkça ortaya konulmasıdır.⁶ Kendine özgü ilkeleri, dayanakları, bakış açıları, kuralları, bilimsel metot ve teknikleri bulunan öğretim programı; eğitimin etkili ve verimli olarak gerçekleşmesine temel oluşturmaktadır.⁷ Öğretim programı çerçevesinde gerçekleşen eğitimin başlıca unsuru ise kazanımlardır. Kazanımlar sayesinde eğitim belirlenmiş hedefler doğrultusunda planlı bir şekilde yürütülebilir.⁸ Hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreçleri ve ölçme- değerlendirme⁹ öğelerinden oluşan öğretim programında kazanımların basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta, birbirinin önkoşulu olacak şekilde sıralanması önemlidir.¹⁰

Hayatın sürekli değişen ve yenilenen yönü, eğitim yöntem ve tekniklerinin de gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bu noktada verilen eğitimin niteliği sürekli olarak kontrol edilmeli ve uygulanan öğretim programları gözden geçirilmelidir. Bu amaçla 1948 yılında ABD’de Benjamin S. Bloom başkanlığında bir grup eğitim uzmanı, eğitimin niteliğini artırmak amacıyla bir çalışma grubu oluşturmuştur.¹¹ İnsanın limitsiz bir öğrenme kapasitesinin bulunduğunu kabul eden bu çalışma grubu, uygulanan eğitim yöntem ve tekniklerin insanın bu limitinin ne kadarını kullanacağını belirlediğini temellendirmeye çalışmıştır.¹² Benjamin S. Bloom başkanlığındaki bu grup 1956 yılında çalışmalarını tamamlayarak kamuoyunda Bloom Taksonomisi olarak bilinen “Eğitimde Amaçların Taksonomisi” isimli çalışmayla öğrenmenin bilişsel alanda gerçekleşen bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme olmak üzere altı aşamada mümkün olabileceğini ortaya koymuştur. Yayınlanan bu çalışma yirmi iki farklı dile çevrilerek pek çok öğretim programı geliştirme

³ Nurullah Altaş - İsmail Arıcı, “*Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci*”, Din Eğitimi ed. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş (İstanbul: Ensar, 2014), 48.

⁴ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Meteksan, 1994), 12.

⁵ Yüksel Girgin, “Cumhuriyet Dönemi (1929 -1930, 1949,1981) Ortaokul Türkçe Öğretimi Programlarının İçerik, Genel ve Özel Amaçlarıyla Karşılaştırmalı Gelişim Düzeyi”, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 2/1 (01 Haziran 2011), 12.

⁶ Lorin W. Anderson - David R Krathwohl, *Öğrenme Öğretim ve Değerlendirme ile İlgili Bir Sınıflama* (Kısaltılmış Basım), çev. Durmuş Ali Özçelik (Ankara: Pegem Akademi, 2001), 35.

⁷ Şerafettin Karakaya, *Eğitimde Program Geliştirme Çalışmaları ve Yeni Yönelimler* (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004), 1.

⁸ Sedef Çelik vd., “Ortaokul Matematik Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/2 (06 Haziran 2018), 776.

⁹ Nilay T. Bümen, “Program Geliştirmede Bir Dönüm Noktası: Yenilenmiş Bloom Taksonomisi”, *Eğitim ve Bilim* 31/142 (2006), 3.

¹⁰ Ömer Faruk Tutkun, “Bloom’un Yenilenmiş Taksonomisi Üzerine Genel Bir Bakış”, *Sakarya University Journal of Education* 2/1 (2012), 15.

¹¹ Tutkun, “Bloom’un Yenilenmiş Taksonomisi Üzerine Genel Bir Bakış”, 15.

¹² Benjamin S. Bloom, *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme* çev. Durmuş Ali Özçelik (Ankara: Pegem Akademi, 2016), 7.

çalışmasına temel oluşturmuş¹³ ve ABD'de yirminci yüzyılda program geliştirmeyi etkileyen en önemli on kaynaktan biri seçilmiştir.¹⁴

Bloom ve arkadaşlarının yapmış olduğu taksonomi 2001 yılında David R. Krathwohl ve Lorin W. Anderson'un öncülük ettiği bir grup eğitimci tarafından yenilenmiştir. Yenilenme gerekçesi olarak ise iki neden üzerinde durulmuştur. İlk neden olarak 1956'dan beri toplumda pek çok değişimin yaşandığı ve bu durumun eğitimde düşünce ve uygulamaların yenilenmesini de zorunlu kıldığı olarak ifade edilmiştir. Diğer neden olarak ise Bloom Taksonomisi'nin tarihi bir doküman olmaktan çıkarılıp dönemin ilerisinde bir kaynak haline dönüştürülmesi ve eğitimcilerin dikkatinin yeniden bu taksonomiye yönlendirilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir.¹⁵ Yenilenen taksonomide orijinal taksonomide tek boyut olarak ele alınan kazanımlar isim ve fiil durumu olmak üzere iki ayrı boyutta ele alınmıştır: Bunlar, Bilgi ve Bilişsel Süreç boyutudur.¹⁶ Yenilenmiş taksonominin bilgi boyutu orijinal taksonomiyle benzer şekilde altı basamaktan oluşmaktadır. Orijinal taksonomide bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme olarak yer bulan kazanımlar yenilenmiş taksonomide fiil formuna dönüştürülerek hatırlama, anlama, uygulama, çözümlenme, değerlendirme ve yaratma olarak değiştirilmiştir.

Bloom'un orijinal sınıflamasında belirttiği bilgi basamağı hatırlamayla, kavrama basamağı anlama, analiz basamağı çözümlenme, sentez basamağı ise yaratma basamağı olarak yer almıştır. Uygulama ve değerlendirme basamaklarının adları değişmemiş, fakat değerlendirme basamağı sona alınmıştır.¹⁷ Yenilenmiş taksonomiye eklenen bilişsel süreç boyutu ise olgusal, kavramsal, işlemsel ve üst bilişsel bilgi basamaklarından oluşmaktadır. Yenilenmiş Bloom Taksonomisindeki isim ve yapı yenileştirmeleri sayesinde öğretimin planlanma süreci ve hedef yazımı kolaylaşmış¹⁸ ve hangi basamakta nasıl bir performans beklendiği daha net ifade edilebilir hale gelmiştir.¹⁹

¹³ Anderson - Krathwohl, *Öğrenme Öğretim ve Değerlendirme ile İlgili Bir Sınıflama* (kısaltılmış Basım), 19.

¹⁴ Harold G Shane, "Significant Writings That Have Influenced the Curriculum: 1906 - 81", *Phi Delta Kappan International* 62/5 (1981), 311.

¹⁵ Anderson - Krathwohl, *Öğrenme Öğretim ve Değerlendirme ile İlgili Bir Sınıflama*, 20.

¹⁶ Osman Aktan, "İlkokul Matematik Öğretim Programı Dersi Kazanımlarının Yenilenen Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 48/ (07 Ocak 2020), 18.

¹⁷ Bümen, "Program Geliştirmede Bir Dönüm Noktası: Yenilenmiş Bloom Taksonomisi", 6.

¹⁸ Seraceddin Levent Zorluoğlu vd., "Analysis and Evaluation of Science Course Curriculum Learning Outcomes of the Year 2013 According to the Revised Bloom Taxonomy", *Bartın University Journal of Faculty of Education* 6/1 (28 Şubat 2017), 2.

¹⁹ Serpil Günaydın, "Bloom Dijital Taksonomisine Genel Bir Bakış", *International Journal of Computers in Education* 1/1 (30 Haziran 2018), 40.

Tablo 1. Yenilenmiş Bloom Taksonomisi²⁰

	Bilgi Boyutu			
	Olgusal Bilgi	Kavramsal Bilgi	İşlemsel Bilgi	Üst Bilişsel Bilgi
Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama			
	Anlama			
	Uygulama			
	Çözümleme			
	Değerlendirme			
	Yaratma			

Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'nde bilgi boyutunda bulunan altı basamakla sırasıyla öğrencide şunlar hedeflenmektedir:

1. Hatırlama: Öğrenilen bilginin uzun süreli bellekten geri getirilebilmesidir. Tanıma ve anımsama eylemlerini içermektedir.

2. Anlama: Öğrenilen bilginin yeniden yapılandırılarak farklı cümlelerle ifade edilebilmesidir. Yorumlama, örnekleme, karşılaştırma, özetleme ve açıklama eylemlerini içermektedir.

3. Uygulama: Öğrenilen bilgilerle ilgili problem çözülebilmesi, uygulama ve etkinliklerde bulunulabilmesidir. Yapma ve yararlanma eylemlerinin gerçekleştirilebildiği aşamadır.

4. Çözümleme: Öğrenilen bilginin bileşenlerine ayrılabilmesi diğer bir ifadeyle bilginin oluşum süreçlerinin ayrıştırılabilmesidir. Ayrıştırma, örgütleme ve irdeleme işlem basamaklarının içermektedir.

5. Değerlendirme: Öğrenilen bilginin eleştirebilmesiyle birlikte ölçüt ve standartlar konularak bilginin denetlenebilmesidir. Denetleme ve eleştirme eylemlerinin yapılabildiği aşamadır.

6. Yaratma: Öğrenilen bilgilerden hareketle yeni bilgiler oluşturulabilmesidir. Oluşturma, planlama ve üretme işlemlerinin gerçekleştirilebilmesini içermektedir.²¹

Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'nde bilişsel süreç boyutunda bulunan dört basamakla sırasıyla öğrencide şunlar hedeflenmektedir:

1. Olgusal Bilgi: Herhangi bir konu hakkında temel bilgileri anlama, kullanma ve ifade etmeyi kapsamaktadır.

2. Kavramsal Bilgi: Herhangi bir konunun temel öğeleri arasında bulunan ilişkilerin fark edilmesidir.

3. İşlemsel Bilgi: Bir şeyin nasıl yapılacağı, araştırma yöntemleri, beceri, algoritma, teknik ve yöntemlerden nasıl faydalanılacağına ilişkin ölçütler olarak belirtilmektedir.

4. Üst Bilişsel Bilgi: Öğrenmeyi öğrenme olarak da tanımlanabilecek olan

²⁰ David R. Krathwohl, "A revision of Bloom's Taxonomy: An Overview", *Theory into Practice* 41/4 (2002). (Tablo makaleden uyarlanmıştır.)

²¹ Ali İlhan - Ali Ekber Gülersoy, "10. Sınıf Coğrafya Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Değerlendirilmesi", *International Journal of Geography and Geography Education* 39 (30 Ocak 2019), 14 -15.

bireyin kendi bilişinin farkında olmasıdır.²²

Yenilenmiş Bloom Taksonomisi ülkemizdeki program geliştirme çalışmalarının önemli referans kaynaklarının başında gelmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan öğretim programlarının altyapısının oluşturulmasında da önemli rol oynayan bu taksonomi, bilimsel yayınlarda da geniş ölçüde kendisine yer bulabilmiştir.²³ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programının da Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre değerlendirilmesi öğrencilerin üst düzey bilişsel yeterlilikler kazanması ve etkili bir öğretimin gerçekleşmesi noktasında oldukça faydalı olacaktır. Çalışmanın bu noktada önemli bir amaca katkı sunduğu söylenebilir.

Konuyla ilgili literatür tarandığında Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıflar düzeyinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte ilkökul seviyesindeki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretim programındaki kazanımların Bloom ve Revize Bloom taksonomisine göre değerlendirildiği iki çalışma bulunmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 4. Sınıf Öğretim Programında belirtilen kazanımların Bloom ve Revize Edilmiş Bloom Taksonomisine göre analiz edildiği çalışmayı²⁴ Durmuş gerçekleştirmiştir. Çalışmada bilişsel süreç boyutunda üst seviye kategorilere yeteri kadar yer verilmediği sonucu ortaya konulmuştur. Benzer şekilde Yıldız tarafından yazılan "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (4 -8) Öğretim Programı'ndaki Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre İncelenmesi"²⁵ başlığını taşıyan makalede taksonominin her iki boyutunda da ilkökul 4. Sınıf ve ortaokul 5 -6 -7 ve 8. Sınıf seviyelerindeki kazanımların ilk seviye basamaklarda yoğunlaştığı belirlenmiştir. Bununla birlikte kazanımların bilgi boyutunda, olgusal ve kavramsal bilgi basamaklarında; bilişsel süreç boyutundaysa hatırlama ve anlama basamaklarında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Yıldız'ın çalışmasından başka Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre DKAB derslerinin incelendiği başka bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak farklı derslerin Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre analiz edildiği çalışmalar bulunmaktadır. Bu noktada bu çalışmaların bazılarında söz etmek uygun olacaktır. Sosyal Bilgiler Dersi 4. Sınıf Öğretim Programında yer alan kazanımların Bloom ve Revize Bloom Taksonomilerine göre incelenmesinin²⁶ amaçlandığı makaleyi Durmuş ve Gültekin yazmıştır. Sözcü ve Aydınözü tarafından kaleme alınan "9. Sınıf Coğrafya Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre Analizi"²⁷ isimli makalede 9. sınıf Coğrafya dersi öğretim programındaki kazanımlar incelenmiştir. Uğraş ve Aral

²² Lorin W Anderson - David R. Krathwohl, *A Taxonomy For Learning, Teaching And Assessing: A Revision Of Bloom's Taxonomy Of Educational Objectives* (New York: Longman, 2001), 37.

²³ Bümen, "Program Geliştirmede Bir Dönüm Noktası: Yenilenmiş Bloom Taksonomisi", 3 -4.

²⁴ Burak Durmuş, "4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Bloom ve Revize Edilmiş Bloom Taksonomilerine Göre Değerlendirilmesi", *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi* 11/1 (Haziran 2017), 44.

²⁵ Mehmet Yıldız, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (4 -8) Öğretim Programı'ndaki Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/19 (30 Haziran 2021), 307 -342.

²⁶ Burak Durmuş - Mehmet Gültekin, "4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Bloom ve Revize Bloom Taksonomilerine Göre İncelenmesi", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/18 (26 Aralık 2019), 44.

²⁷ Ufuk Sözcü - Duran Aydınözü, "9. Sınıf Coğrafya Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Analizi", *Doğu Coğrafya Dergisi* 24/42 (15 Aralık 2019), 41 -50.

tarafından hazırlanan Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programı'ndaki kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre analizinin²⁸ hedeflendiği makalede Beden Eğitimi dersi Ortaokul Öğretim Programının kazanımları ele alınmıştır. İlkokul Matematik dersi Öğretim Programı'ndaki kazanımların Yenilenen Bloom Taksonomisi'ne Göre değerlendirilmesinin²⁹ amaçlandığı çalışmayı Aktan gerçekleştirmiştir. Son olarak Karagöl tarafından kaleme alındı ve "Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre Güncel Türkçe Öğretim Programları"³⁰ başlığını taşıyan çalışmada Türkçe dersi öğretim programlarındaki bilişsel kazanımlar incelenmiştir.

2018 yılında yayınlanarak uygulamaya konulan Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda öğrencilerin bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen ve bu bilgiyle problem çözebilen bireyler olmalarının hedeflendiği belirtilmiştir. Ayrıca öğrenme süreçlerinde farklı öğrenme stillerine uygun ortamların sağlanmasının amaçlandığı ifade edilmektedir.³¹ Bu anlamda öğretim programında bulunan kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre hem bilgi boyutunda hem de bilişsel süreç boyutunda dengeli bir dağılım göstermesi beklenmektedir. Çalışmada Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın kazanımları açısından analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu noktada çalışmanın hem öğretim programına vereceği fayda hem de literatüre sağlayacağı katkı yönüyle önemli olduğu düşünülmektedir.

1. Yöntem

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda bulunan kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri arasında bulunan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizinde araştırılacak konu hakkında yazılı bilgi kaynaklarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu inceleme süreci; verilere ulaşılması, verilerin orijinalliğinin kontrol edilmesi, anlaşılması, analizi ve araştırmanın amacına uygun olarak değerlendirilmesi olmak üzere beş aşamada gerçekleştirilmektedir.³² Bu amaçla konu kapsamında olan bilimsel makaleler, kitaplar, tezler ve sempozyum bildirileri araştırmanın hedefine yönelik olarak taranarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda bulunan kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre değerlendirilmesine zemin oluşturmuştur.

Araştırma safhalarının ve elde edilen bulguların analizinin ayrıntılı olarak açıklanması, çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliğinin önemli aşamaları arasında yer

²⁸ Sinan Uğraş - Hakan Aral, "Ortaokul Beden Eğitimi Ders Programındaki Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Değerlendirilmesi", *Journal of Global Sport and Education Research* 1/1 (30 Aralık 2018), 33 -46.

²⁹ Aktan, "İlkokul Matematik Öğretim Programı Dersi Kazanımlarının Yenilenen Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi", 15 -36.

³⁰ Efekan Karagöl, "Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Güncel Türkçe Öğretim Programları", *Journal of Language Education and Research* 6/1 (25 Nisan 2020), 56 -71.

³¹ Millî Eğitim Bakanlığı MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı* (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), (MEB, 2018), 1.

³² Ali Yıldırım- Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014), 192 -193.

almaktadır.³³ Bu amaçla araştırmanın güvenilirliğinin tespit edilebilmesi için iki alan uzmanının (Öğretim Programı - Eğitim Alanı) görüşüne başvurulmuştur. Bu noktada öğretim programındaki toplam 89 kazanım incelenmiş ve bu kazanımlar bilişsel, duyuşsal ve davranışsal alanlara göre kategorize edilmiştir. İki alan uzmanı ve araştırmacının ortak kanaatiyle öğretim programındaki 89 kazanımın 79'unun bilişsel alana dahil edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra bilişsel alandaki 79 kazanım iki alan uzmanı ve araştırmacı tarafından ayrı ayrı analiz edilmiştir. Alınan görüşler Miles ve Huberman'ın geliştirdiği (güvenirlilik=uzlaşma sayısı / (uzlaşma sayısı + uzlaşmama sayısı)) formülü kullanılarak değerlendirilmiş³⁴ ve veriler arasındaki uyum hesaplanmıştır. Buna göre araştırmanın bilgi boyutundaki güvenilirliğini gösteren Miles and Huberman uyum katsayısı 0,89 (71/71+8); Bilişsel süreç boyutundaki güvenilirliğini gösteren Miles and Huberman uyum katsayısı ise 0,92 (73/73+6) olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar araştırmanın güvenilirliğini ortaya koymasına bakımından anlamlıdır. Son olarak farklı analiz edilen bilgi boyutunda 8 kazanım ve bilişsel süreç boyutunda 6 kazanım yeniden değerlendirilmiş ve ortak bir görüş oluşturularak analize tabi tutulmuştur. Ayrıca bilişsel alana ait olan her bir kazanım, kazanım koduyla tabloda gösterilmiştir. Öğretim programındaki kodlamayla uyumlu olarak kazanım kodundaki birinci rakam sınıf düzeyini, ikinci rakam ünite sırasını, üçüncü rakam ise kazanım sırasını belirtmektedir. Örneğin öğretim programında 9.3.4. kazanım koduyla belirtilen "İslam'da ibadetlerin temel ilkelerini değerlendirir" kazanımında ilk rakam olan "9" sınıf düzeyini, ikinci rakam olan "3" ünite sırasını ve son rakam olan "4" ise kazanım sırasını belirtmektedir.

2. Bulgular ve Yorumlar

Çalışmada 2018 -2019 eğitim öğretim yılında uygulamaya konulan Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'ndaki bilişsel alana ait kazanımlar Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmiştir. Bu amaçla öğretim programında belirtilen 79 kazanım incelenmiş ve sınıf seviyelerine göre kategorize edilerek frekans ve yüzdeleri belirlenmiştir.

2.1.Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı 9. Sınıftaki Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre Analizi

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 9. sınıfa ait 21 kazanım bulunmaktadır.³⁵ Bu kazanımların kodları ve alanları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

9. sınıf kazanımları incelendiğinde bilişsel alanda 18, duyuşsal alanda ise 3 kazanım olduğu görülmektedir. Bilişsel alana ait olan kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre dağılımları ise şu şekildedir.

³³ Yıldırım -Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 257.

³⁴ Matthew B. Miles - A. Michael Huberman, *Qualitative Data Analysis* (London: Sage Publications, 1994), 64.

³⁵ Millî Eğitim Bakanlığı MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), (MEB, 2018), 15 -19.

Tablo 2. 9. Sınıf Bilişsel Kazanımların YBT'ye Göre Dağılımı

	Bilgi Boyutu			Üst Bilişsel Bilgi
	Olgusal Bilgi	Kavramsal Bilgi	İşlemsel Bilgi	
Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama			
	Anlama	9.1.1. 9.2.1. 9.3.1. 9.3.3. 9.3.5. 9.5.1.		
	Uygulama			
	Çözümleme	9.1.2. 9.2.2. 9.2.4. 9.4.1. 9.4.2.		
	Değerlendirme	9.1.3. 9.2.5. 9.3.4. 9.3.6. 9.4.4. 9.5.3.		9.4.3.
	Yaratma			

Tabloya göre bilişsel alana ait kazanımların bilişsel süreç boyutundaki dağılımları incelendiğinde; anlama basamağında 6, çözümleme basamağında 5 ve değerlendirme basamağında 6 kazanımın olduğu görülmektedir. Kazanımların bilgi boyutuna göre dağılımlarında ise; olgusal bilgi basamağında 6, kavramsal bilgi basamağında 11 ve üst bilişsel bilgi basamağında 1 kazanımın bulunduğu görülmektedir. Bilişsel süreç boyutunda hatırlama, uygulama ve yaratma basamağında, bilgi boyutunda ise işlemsel bilgi basamağında hiçbir kazanım bulunmamaktadır.

9. sınıf seviyesinde 18 bilişsel kazanımın 6'sının bilgi boyutunun kavramsal bilgi basamağında bulunması dikkat çekicidir. Bu durum beceri temelli öğrenme, çoklu zekâ ve öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımların uygulanabilirliği önünde bir engel olarak görülebilir. Bu noktada kazanımların tüm boyutlarda dengeli bir dağılım göstermesi beklenmelidir. Bunun için anlama basamağındaki 9.1.1. koduyla gösterilen "İslam'da bilginin kaynaklarını açıklar" kazanımı "İslam'da bilginin kaynaklarını sınıflandırır" şeklinde belirtilebilir. Bununla beraber 9.3.1. kodu taşıyan İslam'da ibadet kavramını ve ibadetin kapsamını açıklar kazanımı "İslam'da ibadetleri yapıma şekline göre sınıflandırır" şeklinde ifade edilebilir. Bu sayede hiçbir kazanımın yer almadığı bilgi boyutunun işlemsel bilgi basamağı ve bilişsel süreç boyutunun çözümleme basamağında da kazanımların yer alması sağlanabilir.

9. sınıf ders kitabının "Bilgi ve İnanç" ünitesi sonundaki değerlendirme bölümünde öğrencilerin "İnancın temellendirilmesinde bilginin rolü üzerine münazara" yapmaları istenebilir. Benzer şekilde 5. Ünite olan "Gönül Coğrafyamız" ünitesi içerisindeki "Anadolu ve Balkanlar" konu başlığı altında öğrencilerden yaşadıkları bölgelerde gelecek kuşaklara yeni hangi medeniyet unsurlarını üretebilecekleriyle ilgili bir etkinlik yapılabilir. Kazanımlara ait dağılımların frekans ve yüzde değerleri ise aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 3. 9. Sınıf Bilişsel Kazanımlarının Dağılımının Yüzde ve Frekans Tablosu

	Bilgi Boyutu										
	Olgusal Bilgi		Kavramsal Bilgi		İşlemsel Bilgi		Üst Bilişsel Bilgi		Toplam		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama										
	Anlama			6	33,33					6	33,33
	Uygulama										
	Çözümleme			5	27,77					5	27,77
	Değerlendirme	6	33,33					1	5,55	7	38,88
	Yaratma										
	Toplam	6	33,33	11	61,11			1	5,55	18	100,00

Bilişsel alana ait olan 9. sınıf kazanımlarının yüzde ve frekans bilgilerini gösteren tablo incelendiğinde bilişsel süreç boyutundaki kazanımların %33,33'ü anlama basamağında, %27,77'si çözümleme basamağında, %38,88'i değerlendirme basamağında yer almaktadır. Bilgi boyutu itibariyle kazanımların %33,33'ü olgusal bilgi basamağında, %61,11'i kavramsal bilgi basamağında ve %5,55'i üst bilişsel bilgi basamağında bulunmaktadır. Bilgi ve bilişsel süreç boyutları birlikte değerlendirildiğinde kazanımların %33,33'ü değerlendirme/olgusal bilgi basamağında, %33,33'ü anlama/kavramsal bilgi basamağında, %27,77'si çözümleme/kavramsal bilgi basamağında ve %5,55'i değerlendirme/üst bilişsel bilgi basamağında bulunmaktadır. Bu verilere göre kazanımların bilişsel süreç boyutunda anlama, çözümleme ve değerlendirme bilgi basamaklarında; bilgi boyutu itibariyle ise olgusal ve kavramsal bilgi basamaklarında yoğunlaştığı söylenebilir.

2.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı 10. Sınıf Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre Analizi

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 10. sınıfa ait 29 kazanım bulunmaktadır.³⁶ Bu kazanımların kodları ve alanları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

10. sınıf kazanım alanları incelendiğinde bilişsel alanda 25, duyuşsal alanda ise 4 kazanım olduğu görülmektedir. Bilişsel alana ait olan kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre dağılımları ise şu şekildedir.

³⁶ Millî Eğitim Bakanlığı MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı* (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), (MEB, 2018), 20 -24.

Tablo 4. 10. Sınıf Bilişsel Kazanımların YBT'ye Göre Dağılımı

	Bilgi Boyutu			
	Olgusal Bilgi	Kavramsal Bilgi	İşlemsel Bilgi	Üst Bilişsel Bilgi
Hatırlama	10.1.3. 10.5.5			
Anlama		10.1.1. 10.1.4.		
		10.2.1 10.3.5.		
		10.3.6. 10.4.1.		
		10.4.3. 10.5.1.		
		10.5.4.		
Uygulama				
Çözümleme		10.1.2. 10.3.2.		
		10.3.4. 10.4.2.		
		10.5.2.		
Değerlendirme	10.1.6. 10.2.3.			10.2.2.
	10.2.5. 10.3.3.			
	10.3.7. 10.4.5.			
	10.5.3. 10.5.6.			
Yaratma				

Tabloya göre bilişsel alana ait kazanımların bilişsel süreç boyutundaki dağılımları incelendiğinde; hatırlama basamağında 2, anlama basamağında 9, çözümleme basamağında 5 ve değerlendirme basamağında 8 kazanımın olduğu görülmektedir. Bilgi boyutuna göre kazanımların dağılımlarında ise; olgusal bilgi basamağında 10, kavramsal bilgi basamağında 14 ve üst bilişsel bilgi basamağında 1 kazanımın bulunduğu görülmektedir. Bilgi boyutunun işlemsel bilgi basamağında, bilişsel süreç boyutunun ise uygulama ve yaratma basamağında hiçbir kazanım bulunmamaktadır.

10. sınıf seviyesinde bulunan 25 bilişsel kazanımın bilgi boyutunda olgusal ve kavramsal bilgi basamaklarında toplandığı görülmektedir. İşlemsel bilgi basamağında hiçbir kazanımın bulunmaması, üst bilişsel bilgi basamağında ise yalnızca bir kazanımın yer alması ise düşündürücüdür. Öte yandan kazanımların bilişsel süreç boyutunda ise nispeten dengeli bir dağılım izlediği söylenebilir. Ancak kazanımların bilgi boyutunda belirli bir alana yığılması DKAB dersinin programda belirtilen hedeflerine ulaşılması noktasında sorun teşkil edeceği belirtilebilir. Bu noktada programda 10.3.6. koduyla gösterilen “İslam dininin sosyal adaletle ilgili ilkelerini açıklar” kazanım ifadesi “İslam dininin sosyal adaletle ilgili ilkelerinden hareketle günümüz ait projeler üretir” olarak güncellenmesi yerinde olacaktır. Bununla birlikte 10.5.5. kazanım koduyla gösterilen “İslam düşüncesindeki amelî fihhi yorumları tanıtır” ifadesi “İslam düşüncesindeki amelî fihhi yorumları ayet ve hadislerle ilişkilendirir” şeklinde belirtilmesi bu kazanımların ileri düzey basamaklara ulaşmasını sağlayacaktır.

10. sınıf ders kitabının 3. ünitesi olan “Din ve Hayat” içerisindeki “Din ve Ekonomi” konusu altında karz-ı hasen konusunun gündeme alınmaması bir eksiklik olarak görülebilir. Bu konunun günümüze uyarlanması amacıyla öğrencilerden karz-ı hasenin bugünün insanına sağlayacağı fayda ve riskleri analiz etmesi istenebilir. Bununla birlikte “Hz. Muhammed ve Gençlik” ünitesinin sonundaki değerlendirme soruları içerisinde gençlerin yaşadığı sorunlara Hz. Muhammed’in hayatından çözüm önerileri üretmesi istenebilir. Kazanımlara ait dağılımların frekans ve yüzde değerleri ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 5. 10. Sınıf Bilişsel Kazanımlarının Dağılımının Yüzde ve Frekans Tablosu

	Bilgi Boyutu										
	Olgusal Bilgi		Kavramsal Bilgi		İşlemsel Bilgi		Üst Bilişsel Bilgi		Toplam		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama	2	8,00						2	8,00	
	Anlama			9	36,00				9	36,00	
	Uygulama										
	Çözümleme			5	20,00				5	20,00	
	Değerlendirme	8	32,00					1	4,00	9	36,00
	Yaratma										
Toplam	10	40,00	14	56,00			1	4,00	25	100,00	

Tabloya göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı 10. sınıf bilişsel alana ait kazanımların bilgi boyutu itibarıyla %40'ı olgusal bilgi basamağında, %56'sı kavramsal bilgi basamağında %4'ü ise üst bilişsel bilgi basamağında bulunmaktadır. Bilişsel süreç boyutuna göre ise kazanımların %8'i hatırlama, %36'sı uygulama, %20'si çözümleme ve %36'sı değerlendirme basamağında yer almaktadır. Bilgi ve bilişsel süreç boyutları birlikte değerlendirildiğinde kazanımların %8'i hatırlama/olgusal bilgi basamağında, %32'si değerlendirme/olgusal bilgi basamağında, %36'sı anlama/kavramsal bilgi basamağında, %20'si çözümleme/kavramsal bilgi basamağında ve %4'ünün ise değerlendirme/üst bilişsel bilgi basamağında bulunduğu tespit edilmektedir. Bu sonuçlara göre kazanımların bilişsel süreç boyutunda dengeli dağıldığı bilgi boyutunda ise olgusal ve kavramsal bilgi basamağında yoğunlaştığı görülmektedir.

2.3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı 11. Sınıf Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre Analizi

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 11.

sınıfa ait 17 kazanım bulunmaktadır.³⁷ Bu kazanımların kodları ve alanları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. 11. sınıf kazanım alanları incelendiğinde bilişsel alanda 15, duyuşsal alanda ise 2 kazanım olduğu görülmektedir. Bilişsel alana ait olan kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 6. 11. Sınıf Bilişsel Kazanımların YBT'ye Göre Dağılımı

		Bilgi Boyutu			
		Olgusal Bilgi	Kavramsal Bilgi	İşlemsel Bilgi	Üst Bilişsel Bilgi
Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama	11.2.1.			
	Anlama	11.5.1. 11.5.2.	11.1.4. 11.2.2.		11.1.3.
			11.2.3. 11.3.1.		
	Uygulama				
	Çözümleme		11.1.2. 11.4.1.		
	Değerlendirme	1.1.5. 11.2.4.			
		11.3.3. 11.4.2.			
		11.4.3.			
	Yaratma				

Tabloda oraya çıkan verilere göre bilişsel alandaki kazanımların bilişsel süreç boyutundaki dağılımları şu şekildedir: Hatırlama basamağında 1, anlama basamağında 7, çözümleme basamağında 2 ve değerlendirme basamağında 5 kazanım bulunmaktadır. Bilgi boyutundaki dağılımlar ise şöyledir: Olgusal bilgi basamağında 8, kavramsal bilgi basamağında 6 ve üst bilişsel bilgi basamağında 1 kazanım bulunduğu tespit edilmiştir. Bilgi boyutunun işlemsel bilgi basamağında ve bilişsel süreç boyutunun uygulama ve yaratma basamaklarında herhangi bir kazanıma rastlanmamıştır.

11. sınıf seviyesinde bulunan 15 kazanımın 9 ve 10. sınıf seviyelerine oranla dengeli bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Ancak bilgi boyutunun işlemsel bilgi basamağında ve bilişsel süreç boyutunun uygulama basamağında kazanım bulunmaması bir eksiklik olarak belirtilebilir. Bu eksikliğin giderilebilmesi noktasında 11.2.1. kazanım koduyla belirtilen “Hz. Muhammed’in örnek şahsiyetini tanır” hedefi “Hz. Muhammed’in örnek şahsiyetinin bugünün toplumuna taşınması için çözümler üretir” olarak güncellenmesi fayda sağlayacaktır. Ayrıca ders kitabının ilk ünitesi olan “Dünya ve Ahiret” içerisindeki 3. konu başlığı “Ahirete Uğurlama” altında öğrencilerden yakını vefat edenlerin acısını hafifletecek faaliyetler planlamaları istenebilir. Ayrıca 4. Ünite olan “İnançla ilgili meseleler” ünitesinin değerlendirme soruları bölümünde öğrencilerden gençler arasında yayıldığı iddia edilen ateizm ve deizm gibi yaklaşımların sebepleri üzerinde değerlendirmelerde bulunması beklenebilir. Kazanımlara ait yüzde ve frekans bilgileri ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

³⁷ Millî Eğitim Bakanlığı MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı* (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), (MEB, 2018), 25 -29.

Tablo 7. 11. Sınıf Bilişsel Kazanımlarının Dağılımının Yüzde ve Frekans Tablosu

	Bilgi Boyutu									
	Olgusal Bilgi		Kavramsal Bilgi		İşlemsel Bilgi		Üst Bilişsel Bilgi		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama	1	6,66						1	6,66
	Anlama	2	13,33	4	26,66		1	6,66	7	46,66
	Uygulama									
	Çözümleme			2	13,33				2	13,33
	Değerlendirme	5	33,33						5	33,33
	Yaratma									
	Toplam	8	53,33	6	40,00		1	6,66	15	100,00

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı 11. sınıf bilişsel alana ait yüzde ve frekanslarının gösterildiği tabloya göre bilgi boyutundaki kazanımların %53,33'ü olgusal bilgi basamağında, %40'ı kavramsal bilgi basamağında ve %6,66'sı üst bilişsel bilgi basamağında bulunmaktadır. Bilişsel süreç boyutundaki kazanımların %6,66'sı hatırlama, %46,66'sı anlama, %13,33'ü çözümleme ve %33,33'ü değerlendirme basamağında yer almaktadır. Bilgi ve bilişsel süreç boyutları beraber değerlendirildiğinde kazanımların %6,66'sı hatırlama/olgusal bilgi basamağında, %13,33'ü anlama/olgusal bilgi basamağında, %33,33'ü değerlendirme/olgusal bilgi basamağında, %26,66'sı anlama/kavramsal bilgi basamağında, %13,33'ü çözümleme/kavramsal bilgi basamağında ve %6,66'sı anlama/üst bilişsel bilgi basamağında bulunmaktadır. Bu verilere göre kazanımlar bilişsel süreç boyutunda dengeli bir dağılım gösterirken bilgi boyutunda olgusal ve kavramsal bilgi basamaklarında yoğunlaştığı belirtilebilir.

2.4. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı 12. Sınıf Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre Analizi

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 12. sınıfa ait 22 kazanım bulunmaktadır.³⁸ Bu kazanımların kodları ve alanları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tabloda belirtildiğine göre 12. sınıf kazanımları içerisinde bilişsel alanda 21, duyuşsal alanda ise 1 kazanım olduğu görülmektedir. Bilişsel alana ait olan kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre dağılımları ise şu şekildedir.

³⁸ Millî Eğitim Bakanlığı MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı* (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), (MEB, 2018), 30 -35.

Tablo 8. 12. Sınıf Bilişsel Kazanımların YBT'ye Göre Dağılımı

	Bilgi Boyutu			
	Olgusal Bilgi	Kavramsal Bilgi	İşlemsel Bilgi	Üst Bilişsel Bilgi
Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama	12.1.3. 12.2.2. 12.3.3. 12.3.4.		
	Anlama	12.5.1. 12.5.2. 12.5.3. 12.5.4.	12.1.4. 12,2.1. 12.4.2. 12.4.3. 12.4.4.	
	Uygulama			
	Çözümleme		12.1.1. 12.4.1.	
	Değerlendirme	12.1.2. 12.1.5. 12.3.1. 12.3.5. 12.4.5.	12.2.3.	
	Yaratma			

Ortaöğretim öğretim programında belirtilen 12. sınıftaki bilişsel alana ait olan kazanımların bilişsel süreç boyutundaki dağılımı incelendiğinde; hatırlama basamağında 4, anlama basamağında 9, çözümleme basamağında 2 ve değerlendirme basamağında 6 kazanımın olduğu görülmektedir. Bilgi boyutunda ise; olgusal bilgi basamağında 13 ve kavramsal bilgi basamağında 8 kazanımın bulunduğu tespit edilmiştir. Bilişsel süreç boyutunda uygulama ve yaratma basamağında, bilgi boyutunda ise işlemsel bilgi ve üst bilişsel basamaklarında herhangi bir kazanım bulunmamaktadır.

12. sınıf seviyesindeki bilişsel alana toplam 21 kazanım bilgi boyutunun ilk basamaklarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum ortaöğretim son sınıf öğrencilerinin DKAB dersinin hedeflerine ulaşması noktasında engel olarak görülebilir. Bu engelin aşılabılmesine fayda sağlaması için 12.1.3. kazanım koduyla gösterilen “İslam medeniyetinde öne çıkan eğitim ve bilim kurumlarını tanı” hedefi “İslam medeniyetinde öne çıkan eğitim ve bilim kurumlarını günümüz eğitim kurumlarıyla karşılaştır” şeklinde değiştirilebilir. Bununla birlikte 12.2.2. koduyla belirtilen “Dini anlayış ve kültürümüzün oluşmasında etkili olan bazı şahsiyetleri tanı” şeklinde belirtilen kazanım “Kültürümüze etki eden bir şahsiyet olunabilmesi için yapılması gerekenleri belirleyebilir” olarak güncellenebilir. Bunlarla birlikte ders kitabının “İslam ve Bilim” ünitesinin değerlendirme soruları bölümünde öğrencilerin yaşadığı bölgelerdeki medrese ve benzeri kurumları incelemeleri istenebilir. 4. ünite olan “Güncel Dini Meseleler” ünitesinin değerlendirme soruları bölümüne “sosyal medya ahlakı oluşturabilmek için neler planlanabilir?” sorusuyla DKAB dersi kazanımlarının ileri seviyelere ulaşabilmesine katkı sağlanabilir. Kazanımlara ait dağılımların yüzde ve frekans değerleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 9. 12. Sınıf Bilişsel Kazanımlarının Dağılımının Yüzde ve Frekans Tablosu

	Bilgi Boyutu										
	Olgusal Bilgi		Kavramsal Bilgi		İşlemsel Bilgi		Üst Bilişsel Bilgi		Toplam		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama	4	19,04							4	19,04
	Anlama	4	19,04	5	23,80					9	42,85
	Uygulama										
	Çözümleme			2	9,52					2	9,52
	Değerlendirme	5	23,80	1	4,76					6	28,57
	Yaratma										
	Toplam	13	61,90	8	38,09					21	100,00

Bilişsel alana ait olan 12. Sınıf kazanımlarının yüzde ve frekans bilgilerini gösteren tablo incelendiğinde bilişsel süreç boyutundaki kazanımların %19,04'ü hatırlama basamağında, %42,85'i anlama basamağında, %9,52'si çözümleme basamağında ve %28,57'si değerlendirme basamağında yer almaktadır. Bilgi boyutundaki kazanımların ise %61,9'u olgusal bilgi basamağında ve %38,09'u kavramsal bilgi basamağında bulunmaktadır. Bilgi ve bilişsel süreç boyutları birlikte değerlendirildiğinde kazanımların %19,04'ü hatırlama/olgusal bilgi basamağında, yine %19,04'ü anlama/olgusal bilgi basamağında, %23,8'i değerlendirme /olgusal bilgi basamağında, %23,8'i anlama/kavramsal bilgi basamağında, %9,52'si çözümleme/kavramsal bilgi basamağında ve %4,476'sı değerlendirme/kavramsal bilgi basamağında olduğu tespit edilmektedir. Tabloda gösterilen bu verilere göre kazanımların bilgi boyutunun olgusal ve kavramsal bilgi basamaklarında yoğunlaştığı görülürken bilişsel süreç boyutunda nispeten dengeli bir dağılım gösterdiği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılında hazırlanarak uygulamaya konulan Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda bulunan bilişsel kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla öğretim programında geçen 9-10-11 ve 12. Sınıflara ait toplam 79 kazanım incelenmiş, bilgi ve bilişsel süreç boyutu itibariyle analiz edilmiştir. Bu analizlere göre şu sonuçlar belirtilebilir:

9. sınıf bilişsel kazanımların bilgi boyutu itibariyle çok büyük bir kısmı (%94,44) ilk seviye basamaklardan olan olgusal ve kavramsal bilgi boyutunda bulunduğu görülmektedir. Üst düzey bilgi basamaklarından olan işlemsel bilgi basamağında hiçbir kazanım bulunmazken üst bilişsel bilgi basamağında kazanımların çok küçük bir bölümünün (%5,55) yer aldığı tespit edilmektedir. Bilişsel süreç boyutunda ise kazanımlar anlama basamağı (%33,33), çözümleme basamağı (%27,77)

ve değerlendirme basamağında (%38,88) birbirine yakın oranlarda dağılım gösterirken hatırlama, uygulama ve yaratma basamaklarında kendilerine yer bulamamıştır.

10. sınıf bilişsel kazanımların büyük bölümü (%96) bilgi boyutundaki ilk seviye basamaklar olan olgusal ve kavramsal bilgi basamaklarında yoğunlaştığı belirtilebilir. İşlemsel bilgi basamağında kazanım bulunmazken üst bilişsel bilgi basamağında çok az (%4) kazanım tespit edilmiştir. Bilişsel süreç boyutunda kazanımların dengeli bir dağılımı söz konusudur. Bu noktada kazanımların hatırlama, anlama, çözümlenme ve değerlendirme basamaklarında dağılım gösterdiği görülmektedir. Bu boyutta uygulama ve yaratma basamaklarında kazanım bulunmaması ise eksiklik olarak ifade edilebilir.

11. sınıf bilişsel kazanımların bilgi boyutu itibarıyla dağılımlarında da 9 ve 10. sınıf kazanımlarına benzer bir durum görülmektedir. Kazanımların çok büyük bir kısmı (%93,33) ilk seviye basamaklardan olan olgusal ve kavramsal bilgi basamaklarında toplanmıştır. İşlemsel bilgi basamağında kazanım bulunmazken üst bilişsel bilgi basamağında çok az (%6,66) kazanım tespit edilmiştir. Bilişsel süreç boyutunda ise nispeten dengeli bir dağılım göze çarpmaktadır. Ancak bu boyutta da uygulama ve yaratma basamaklarında kazanım bulunmamaktadır.

12. sınıf bilişsel kazanımların bilgi boyutundaki dağılımlarının tamamının olgusal ve kavramsal bilgi basamağında yer bulduğu görülmektedir. Buna karşın kazanımların bilişsel süreç boyutunda hatırlama, anlama çözümlenme ve değerlendirme basamaklarında yer bulduğu, ancak uygulama ve yaratma basamaklarında bulunmadığı da analizde ortaya çıkan bir başka sonuçtur.

Bilişsel alana ait kazanımların genel dağılımı dikkate alındığında bilgi boyutunun ilk seviye basamakları olan olgusal ve kavramsal bilgi basamaklarında yoğunlaştığı görülmektedir. Kazanımların %46,83'ü olgusal bilgi basamağında bulunurken %49,36'sı kavramsal bilgi basamağında yer almaktadır. Kazanımların büyük kısmının (%96,19) ilk seviye basamaklar olan ve yalnızca herhangi bir konunun temel bilgilerini anlama, kullanma ve temel öğeleri arasında bulunan ilişkileri ifade etmeyi kapsayan olgusal ve kavramsal bilgi basamağında yer alması tam öğrenmenin gerçekleşmesi ve öğrencinin öğrenme sürecine aktif olarak katılması noktasında olumsuz bir durumdur. Öte yandan kazanımların yalnızca %3,79'unun üst bilişsel bilgi basamağında bulunması ve işlemsel bilgi basamağında hiçbir kazanımın bulunmaması da önemli bir eksikliktir. Bilgi boyutunun üst seviye basamaklarından olan öğrencilerin bir şeyin nasıl yapılacağını öğrendiği, araştırma yöntem ve tekniklerini özümlediği, alana ilişkin becerileri elde ettiği ve öğrenmeyi öğrenme seviyesine ulaşması olarak nitelenen işlemsel ve üst bilişsel bilgi basamağındaki kazanımlar yok denecek kadar azdır. Bu durum öğrencilerin üst düzey kazanımlar elde edebilmesi noktasında olumsuz bir durumdur. Bu veriler öğretim programında ifade edilen; öğrencileri üst bilişsel becerilerin kullanımına yönlendiren, onlarda anlamlı ve kalıcı öğrenimi sağlayan ve önceki öğrenmelerle ilişkilendirilmiş beceriler elde

edilmesine olanak tanıyan³⁹ yapıda olduğu iddiasıyla da çelişmektedir.

Tüm bu sonuçlar neticesinde öğretim programında belirtilen kazanımların programda belirtilen amaçların gerisinde kaldığı söylenebilir. Programın temel fel-sesefesinde “*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin salt bilgi aktaran bir ders olmaktan çıkarılıp temel becerilerin ön planda tutulduğu, öğrenme sürecinde öğrencinin aktif katılımına imkân veren, öğrencilerin araştırma yapabileceği, keşfedebileceği, problem çözebileceği, çözüm ve yaklaşımlarını paylaşıp tartışabileceği, değer ve beceri kazanımının sağlandığı*”⁴⁰ ortamların oluştuğu bir ders olmasının önemi vurgulanmıştır. Ancak kazanımların bilişsel alanın ilk seviye basamaklarında yoğunlaşmış olması programda öngörülen bu hedeflere ulaşılmasına engel teşkil etmektedir. Çünkü programda öngörülen bu hedeflere ulaşılabilmesi bilişsel kazanımların basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta, birbirinin önkoşulu olacak şekilde dengeli olarak sıralanması önemlidir.⁴¹Yenilenmiş Bloom taksonomisinin yapısal özelliklerinin başında da kazanımların birbiri üzerine yerleşerek öğrencileri ileri seviye hedeflere kadar çıkararak aşamalı bir yapı oluşturması⁴² bulunmaktadır. Bu noktada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programındaki kazanımların hem bilgi boyutu hem de bilişsel süreç boyutu itibarıyla ilk seviye basamaklarda yoğunlaştığı; üst düzey basamaklarda ise kazanım sayısının oransal olarak oldukça düşük seviyelerde kaldığı çalışmada ortaya konulmaktadır. Bu nedenle üst seviye becerilerin elde edilebilmesi için kazanımların bilgi boyutunda işlemsel ve üst bilişsel bilgi basamaklarında; bilişsel süreç boyutunda ise uygulama, çözümlenme ve yaratma basamaklarında ilk seviye basamaklardaki kazanımlar oranında yer almasının yararlı olacağı söylenebilir. Bu amaçla kazanım ifadeleri “fark eder”, “açıklar”, “izah eder”, “tanır” ve “özetler” gibi ilk seviye kazanımları hedefleyen kalıplar yerine “ilişkilendirir”, “temellendirir”, “değerlendirir” ve “oluşturur” gibi ileri seviye kazanımları elde etmeye yönelik ifadelerin tercih edilmesi önemlidir. Bu çerçevede önümüzdeki dönemlerde yapılması muhtemel program geliştirme çalışmalarında bu durumun dikkate alınması önerilmektedir.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Aktan, Osman. “İlkokul Matematik Öğretim Programı Dersi Kazanımlarının Yenilenen Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 48/ (07 Ocak 2020), 15-36. <https://doi.org/10.9779/pauefd.523545>
- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi, 2020.

³⁹ Millî Eğitim Bakanlığı MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı* (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), (MEB, 2018), 1.

⁴⁰ Millî Eğitim Bakanlığı MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı* (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), (MEB, 2018), 1-8.

⁴¹ Tutkun, “Bloom’un Yenilenmiş Taksonomisi Üzerine Genel Bir Bakış”, 15.

⁴² Krathwohl- Anderson, “Öğrenme Öğretim ve Değerlendirme ile İlgili Bir Sınıflama” 25.

- Altaş, Nurullah- Arıcı, İsmail. "Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci". *Din Eğitimi* ed. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş. İstanbul: Ensar, 2014.
- Anderson, Lorin W- Krathwohl, David R. *A Taxonomy For Learning, Teaching And Assessing: A Revision Of Bloom's Taxonomy Of Educational Objectives*. New York: Longman, 2001.
- Anderson, Lorin W.- Krathwohl, David R. *Öğrenme Öğretim ve Değerlendirme ile İlgili Bir Sınıflama* (kısaltılmış Basım), çev. Durmuş Ali Özçelik. Ankara: Pegem Akademi, 2001.
- Bloom, Benjamin S. *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, çev. Durmuş Ali Özçelik. Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Bümen, Nilay T. "Program Geliştirmede Bir Dönüm Noktası: Yenilenmiş Bloom Taksonomisi". *Eğitim ve Bilim* 31/142 (2006), 3-14.
- Çelik, Sedef vd. "Ortaokul Matematik Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/2 (06 Haziran 2018), 775-795. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2018.18.37322-431437>
- Durmuş, Burak ve Revize Edilmiş Bloom Taksonomilerine Göre Değerlendirilmesi". *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi* 11/1 (Haziran 2017), 44-48.
- Durmuş, Burak- Gültekin, Mehmet. "4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Bloom ve Revize Bloom Taksonomilerine Göre İncelenmesi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/18 (26 Aralık 2019), 121-140. <https://doi.org/10.31834/kilissbd.597408>
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Meteksan, 1994.
- Girgin, Yüksel. "Cumhuriyet Dönemi (1929-1930, 1949,1981) Ortaokul Türkçe Öğretimi Programlarının İçerik, Genel ve Özel Amaçlarıyla Karşılaştırmalı Gelişim Düzeyi". *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 2/1 (01 Haziran 2011), 11-26. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aduefebder/375212>
- Günaydın, Serpil. "Bloom Dijital Taksonomisine Genel Bir Bakış". *International Journal of Computers in Education* 1/1 (30 Haziran 2018), 39-48. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijce/433268>
- Harold G., Shane. "Significant Writings That Have Influenced the Curriculum: 1906-81". *Phi Delta Kappan International* 62/5 (1981), 311.
- İlhan, Ali- Gülersoy, Ali Ekber. "10. Sınıf Coğrafya Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Değerlendirilmesi". *International Journal of Geography and Geography Education* 39 (30 Ocak 2019), 10-28. <https://doi.org/10.32003/iggei.474132>
- Karagöl, Efecan. "Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Güncel Türkçe Öğretim Programları". *Journal of Language Education and Research* 6/1 (25 Nisan 2020), 56-71. <https://doi.org/10.31464/jlere.666641>
- Karakaya, Şerafettin. *Eğitimde Program Geliştirme Çalışmaları ve Yeni Yönelimler*. Ankara: Asıl Yayın Dağıtım, 2004.
- Krathwohl, David R. "A revision of Bloom's Taxonomy: An Overview". *Theory into Practice* 41/4 (2002), 212-218.
- Krathwohl, David R.- Anderson, Lorin W. *Öğrenme Öğretim ve Değerlendirme ile İlgili Bir Sınıflama*, çev. Durmuş Ali Özçelik. Ankara: Pegem Akademi, 2018.
- MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ortaöğretim Öğretim Programı*, Ankara: MEB, 2018.
- Mendenhall vd., Mark E. *Global Management*. Oxford: UK: Blackwell Pub, 1995.
- Miles Matthew B. – Huberman A. Michael, *Qualitative Data Analysis*. London: Sage Publications, 1994.
- Sözcü, Ufuk- Aydınöz, Duran. "9. Sınıf Coğrafya Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Analizi". *Doğu Coğrafya Dergisi* 24/42 (15 Aralık 2019), 41-50. <https://doi.org/10.17295/ataunidcd.635053>
- Tutkun, Ömer Faruk. "Bloom'un Yenilenmiş Taksonomisi Üzerine Genel Bir Bakış". *Sakarya University Journal of Education* 2/1 (2012), 14-22.

- Uğraş, Sinan- Aral, Hakan. "Ortaokul Beden Eğitimi Ders Programındaki Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Değerlendirilmesi". *Journal of Global Sport and Education Research* 1/1 (30 Aralık 2018), 33-46. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jogser/497901>
- Yıldırım, Ali- Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Yıldız, Mehmet. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (4-8) Öğretim Programı'ndaki Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/19 (30 Haziran 2021), 307-342. <https://doi.org/10.51553/bozifder.898308>
- Zorluoğlu, Seraceddin Levent vd. "Analysis and Evaluation of Science Course Curriculum Learning Outcomes of the Year 2013 According to the Revised Bloom Taxonomy". *Bartın University Journal of Faculty of Education* 6/1 (28 Şubat 2017), 1-15. <https://doi.org/10.14686/buefad.267190>